

УДК 159.98

Харченко Світлана Вячеславівна

Харківський національний університет внутрішніх справ, доцент кафедри психології та педагогіки факультету № 3, кандидат психологічних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ КУРСАНТІВ-МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В РІЗНІ РОКИ НАВЧАННЯ

Загальний рівень соціального інтелекту у переважної більшості курсантів, які в різні роки навчалися за спеціальністю психологія, відповідав середньому рівню. Розвиток таких здібностей соціального інтелекту, як здібність передбачати наслідки поведінки персонажів у певній ситуації та здібність розуміти логіку розвитку ситуацій взаємодії, значення поведінки людей у цих ситуаціях з роками знижувався.

Ключові слова: соціальний інтелект, здібності, майбутні психологи, професійна діяльність психолога.

Общий уровень социального интеллекта у подавляющего большинства курсантов, которые в разные годы обучались по специальности психология, отвечал среднему уровню.

Развитие таких способностей социального интеллекта, как способность предусматривать последствия поведения персонажей в определенной ситуации и способность понимать логику развития ситуаций взаимодействия, значения поведения людей в этих ситуациях с годами снижалось.

Ключевые слова: социальный интеллект, способности, будущие психологии, профессиональная деятельность психолога.

The general level of social intellect of majority of students that in different years studied after speciality psychology was a middle level.

Developing such flairs of social intellect, how to foresee ability to understand the consequences of behavior of personages in a certain situation and ability to the logician of development of situations of co-operation, value of behavior of people in these situations went down at the years.

Keywords: intelligence social, properties, future psychologists, professional activity of psychologist.

Значну роль в професійній діяльності особистості в сфері «людина» - «людина» грає соціальний інтелект. Високий рівень соціального інтелекту здатний забезпечити професіоналу максимум інформації про поведінку інших людей та соціальних груп, успішно прогнозувати їх реакції в певних умовах.

Проблема соціального інтелекту в структурі професійно значущих якостей психолога була предметом окремих досліджень низки вчених. Н. А. Амінов та М. В. Молоканов провідними компонентами здібностей до психологічної діяльності, до роботи з людьми визначили саме соціальний інтелект. Високий рівень розвитку соціального інтелекту автори вважали важливим для успішності психолога в дослідницькій діяльності [1].

Ляховець Л. О. показано, що практичні психологи з високим рівнем соціального інтелекту чутливі до характеру соціальних взаємин у комунікативному плані, здатні опанувати й успішно застосовувати широкий спектр соціальних ролей, активно співпрацюють у сфері соціальної взаємодії, вирізняються високим рівнем контролю власної поведінки, емоційною саморегуляцією, точністю розрізнення експресивної поведінки. Психологи з високим рівнем соціального інтелекту демонструють егоцентричну спрямованість особистості, яка полягає у високій вимогливості до себе та оточуючих. Практичні психологи з низьким рівнем соціального інтелекту у комунікативній діяльності тривожні, особливо у випадках загрози їх професійному статусу. Вони схильні застосовувати агресивно-підозрілий стиль міжособистісної взаємодії, емоційно нестабільні, підозрілі. Спрямування особистості у цих психологів індивідуалістичне – поєднання гуманістичного та егоцентричного стилів з явною перевагою другого з них [2].

В дослідженні Баширова І. Ф. було переконливо продемонстровано, що гармонійно сполучені компоненти соціального інтелекту зумовлюють успішність практичної діяльності військових психологів. Вченим було

встановлено, що соціальний інтелект розвивається в процесі здійснення суб'єктом професійної діяльності військового психолога [3].

Не викликає сумніву, що рівень соціального інтелекту пов'язаний з певними соціокультурними чинниками життя особистості: місцем проживання, особливостями виховання, змістом навчання, досвідом комунікацій та діяльності тощо. Умови розвитку соціального інтелекту особистості в останні десятиріччя певним чином змінювалися, а саме, зростає вага спілкування опосередкованого технічними засобами, зменшується частка інтимно-особистісного та емоційно насиченого спілкування тощо. Актуальним є дослідження здібностей соціального інтелекту у майбутніх психологів, зумовлених певними змінами соціально-культурного середовища, які відбувалися в останні роки.

За допомогою методики визначення соціального інтелекту Дж. Гілфорда [4] проведене психодіагностичне дослідження трьох груп курсантів, майбутніх психологів, які навчалися на 3 курсі (перша група була обстежена у 2002 році [5], друга - в 2009 році, третя – в 2015 році). Загальна кількість обстежених 60 осіб, кількість дівчат перевершувала кількість хлопців в усіх трьох групах, з часом кількість хлопців серед курсантів - майбутніх психологів зменшується. Зміст навчання курсантів 2 та 3 груп відповідав вимогам, які висуваються державним стандартом вищої освіти з психології, умови службової діяльності курсантів в університеті були подібні.

Загалом учасники дослідження показали, що непогано орієнтуються в ситуаціях, пов'язаних зі стосунками з дітьми, а також в ситуаціях, що відбивають взаємини з друзями, але менш вдало орієнтуються у подружніх взаєминах. Найбільше успішно випробувані визначали такі емоційні переживання: радість; роздратованість, занепокоєння, нетерпіння; погроза, зовнішня небезпека; замішання, здивування.

Як показали результати дослідження, загальний рівень соціального інтелекту у 70 % обстежених курсантів першої групи, 62 % другої групи та 67

% третьої групи курсантів відповідав середньому рівню. При цьому рівень інтелекту вище середнього в другій та третій групах не діагностувався.

В усіх групах найбільш високи оцінки випробувані одержали за виконання завдань 1 субтеста «Історії з завершенням», спрямованого на вивчення здібностей до передбачення наслідків поведінки, найменш успішно – 4 субтеста «Історія з доповненням», який діагностує розуміння внутрішніх мотивів поведінки людей (див. рис. 1).

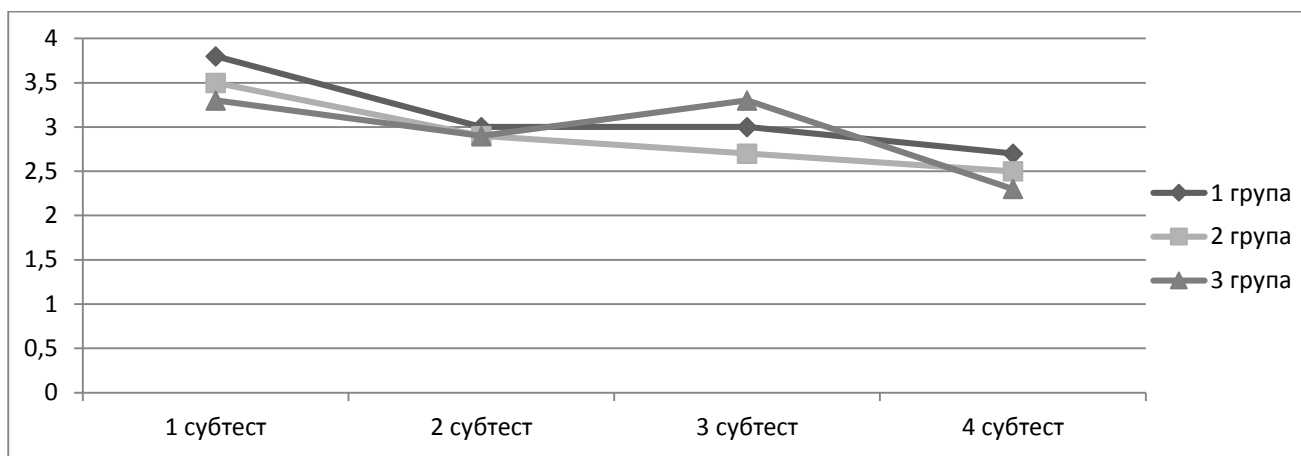

Рис. 1. Особливості здібностей соціального інтелекту курсантів в різні роки навчання (стандартні бали).

Здібність передбачати наслідки поведінки персонажів у певній ситуації (1 субтеста «Історії з завершенням») та здібність розуміти логіку розвитку ситуацій взаємодії, значення поведінки людей у цих ситуаціях (4 субтест «Історії з доповненням») розвинута достовірно нижче у курсантів третьої групи в порівнянні з обстеженими першої групи.

Як відбито на рис. 1., показники 2 субтесту «Групи експресії» в групах практично не відрізнялися, що відображає відсутність відмінностей в розвитку здібності до логічного узагальнення, виділенню загальних істотних ознак у різних невербальних реакціях людини.

Показники 3 субтесту «Вербальна експресія», були найвищими в третій групі курсантів та найнижчими в другій групі. В третій групі за цим субтестом

очікувався значно гірший результат в зв'язку з тим, що використовувалася методика російською мовою. Можливо, розвиток здібності розуміти зміну значення подібних вербальних реакцій людини залежно від контексту ситуації, яка їх викликала, певним чином компенсує курсантам зниження розвитку здібностей передбачати наслідки поведінки та розуміти логіку розвитку ситуацій взаємодії.

Таким чином, загальний рівень соціального інтелекту у переважної більшості курсантів, які в різні роки навчалися за спеціальністю психологія, відповідав середньому рівню.

Соціально-культурні умови розвитку соціального інтелекту особистості, які змінюються в останні десятиріччя, призводять до погіршення розвитку таких здібностей, як здібність майбутніх психологів передбачати наслідки поведінки персонажів у певній ситуації та здібність розуміти логіку розвитку ситуацій взаємодії, значення поведінки людей у цих ситуаціях. Серед чинників, які негативним чином вплинула на рівень розвитку здібностей соціального інтелекту учасників дослідження, можливо назвати зміни дитячо-батьківського спілкування, зменшення інтенсивності безпосереднього дружнього спілкування та зріст ваги спілкування в соціальних мережах, яке має значні особливості зворотного зв'язку.

Представлені дані свідчать про необхідність вдосконалювати навчально-педагогічні умови, спрямовані на розвиток здібностей соціального інтелекту сучасного професійного психолога органів правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аминов Н. А. Социально-психологические предпосылки специальных способностей школьных психологов / Н. А. Аминов, М. В. Молоканов // Вопросы психологии. – 1992. – № 1. – С. 74 – 83.

2. Баширов И. Ф. Социальный интеллект как фактор успешности профессиональной деятельности военного психолога : автореф. дис. канд. психол. наук. : спец. : 19.00.05 : «Социальная психология» / И. Ф. Баширов -

Москва, 2006. – 23 с.

3. Ляховець Л. О. Особливості формування соціального інтелекту у майбутніх психологів : автореф. дис. канд. психол. наук. : спец. : 19.00.05 соціальна психологія; психологія соціальної роботи / Л. О. Ляховець – Чернігів, 2009. – 18 с.

4. Михайлова (Алєшина) Е.С. Тест Дж. Гилфорда и М.Салливена. Диагностика социального интеллекта. Руководство пользователя. – СПб. : ГП "Иматон", 2001 – 51 с.

5. Харченко С. В. Соціальний інтелект курсантів-психологів / С. В. Харченко // Матеріали 1 міжвузівський науково-практичної конференції «Формування та розвиток особистості в умовах вищих навчальних закладів МНС України» // – Харків : Академія пожежної безпеки України, 2003. – С.106 –109.